

Skjøtselsplan for Jonsstølen; Naturbeitemark, Suldal kommune, Rogaland fylke

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Ecofact sørvest, 2016

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Rune Søyland

OPPDRAGSGIVER: Verneområdeforvaltningen for Setesdal vesthei Ryfylkeheiane
landskapsvernområde (SVR) ved Alf Odde

LITTERATURREFERANSE (for skjøtselsplanen): Søyland, R. 2016 Skjøtselsplan Jonstølen;
Naturbeitemark, Suldal kommune, Rogaland fylke

Innhold

Innhold	2
A. Generelt om slåttemark (og slåttemyr)	3
Slåttemarksutforminger på Vestlandet	3
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemark	4
B. Spesiell del:	3
Kilder	9
Ortofoto/kart.....	9
Bilder	11

A. Generelt om slåttemark

Særlig delen som går på restaurering er også aktuelt for naturbeitemark, og derfor er denne generelle delen tatt med som bakgrunnsmateriale i skjøtelsesplanen.

Slåttemark er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemark som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflateryddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemark med styvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemark stor betydning for mange truete beitemarksopper. Slåttemark kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest artsmangfold per m² og også de største bestandene av flere truete engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truete naturtyper.

Slåttemarksutforminger på Vestlandet

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Vestlandet og dermed gir fylkene på Vestlandet et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Møre og Romsdal har man en meget god oversikt over fylkets slåttemark på grunn av at det her nylig er gjort en sammenstilling av kunnskapen om tradisjonelle slåttemark (Jordal 2007). Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfold, er sannsynligvis den viktigste vegetasjonstypen. 64 rødlistearter er registrert i de registrerte slåttemarkene (13 karplanter, 1 sommerfuglart, 50 sopparter).

I Hordaland har bl.a. Losvik (1988) studert slåttemarksvegetasjon. Fire utforminger av jordnøtteng (frisk fattigeng, jordnøttutforming) er identifisert og forekommer langs kysten.

Disse jordnøttengene har en spesifikk norsk artssammensetning: Viktige lokaliteter er bl.a. Urangsvåg, Bømlø og Gjuvsland, Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over flere tiår forsket på og foretatt en rekke registreringer i de tradisjonelle slåtteengene i fylket. Også i Sogn og Fjordane er det registrert flere jordnøttenger. Kystblåstjernerdominerte slåttemarkar finnes i ytre kyststrøk bl.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetene Sandøyana, Vilnes og Hamna i Askvoll. En viktig slåttemarkslokalitet finnes på Øvre Ormelid, en hyllegard i Luster. Her finnes tørrenger med bl.a. brudespore, vanlig nattfiol og bakkesøte. Totalt er det registrert mange slåttemarkar i Sogn og Fjordane, men flere er registrert for relativt lenge siden og dagens tilstand er uvisst.

Rogaland er det registrert få slåttemarkar. I Funningsland, Hjelmeland, finnes imidlertid en av de få gjenværende solblomslokalitetene i fylket. Dessverre blir den ikke slått nå.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarkar

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes ev. hesjes før det fjernes. I tillegg til at en får tørt og godt hø, er bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihand er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egna steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning.

Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødurt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljå eller krattrydder.

Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på MDir's hjemmesider:
<http://www.miljødirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Spesiell del:

Jonstølen

Id: Ny

Områdenavn: Jonstølen

Kommune: Suldal

Hovednaturtype: Kulturlandskap

Naturtype: Naturbeitemark D04

Utforming:

Verdi: B

Utvald naturtype:

Areal: 17,2 daa

Undersøkt/kjelder: Feltregistrering av Rune Søyland 11.08.2015. Opplysningar frå grunneigar Olav Vetrhus (nord) på telefon 09.02.2016 og Jakob Vetrhus (sør) 22.02.2016.

Områdeskildring

Innleiing:

Lokaliteten vart registrert av Rune Søyland (Ecofact) 12.08.2015 på oppdrag frå Verneområdeforvaltninga for Setesdal Vesthei Ryfylkeheiane landskapsvernområde (SVR). Registreringa blei utført for å få meir kunnskap om kulturlandskapsnaturtypar og behov for skjøtsel i stølsmiljø innanfor landskapsvernområde i Rogaland og Vest-Agder. Lokaliteten er skildra og verddivurdert etter forslag til faktaark for naturbeitemark (Harald Bratli 30.04.2014).

Stad og naturgrunnlag:

Jonstølen ligg i Dyraheio landskapsvernområde, sørvest for Raudnuten og søraust for Mosvatnet. Lokaliteten består av to stølar, som er skilde av Jonstølsåna. Den nordre stølen har størst artsrikkdom, men dei to teigane er naturlege å skildre saman. Lokaliteten grenser sør mot bjørkehageliknande skog som og er beita, og elles mot fattigmyrar og blåbærskog. Avgrensinga er basert på feltregistrering med GPS, og med hjelp av ortofoto i etterkant. Avgrensinga vert rekna som svært god. Berggrunnen i området består i følgje NGU av metabasalt, og lausmassane er morenemateriale.

Naturtypar og vegetasjon:

Variert naturbeitemarksvegetasjon med både tørre og fuktigare utformingar, og overgangar til myr. Deler av nordre teig har dreneringsgrøfter som tyder på at det tidlegare har vore slåtte-mark, men vegetasjonssamansetning og overflatestruktur tyder på at det er beiting som har vore den viktigaste faktoren i fleire tiår. Størst artsrikkdom var det på den nordre teigen. Begge stader er det mykje finnskjegg, harerug, engfrytle, følblom, geitsvingel, jonsokkoll, gulaks, lækjeveronika, sølvbunke, slåttestorr, fjellsyre, bjønnskjegg. På tørre deler i nordre del er det mellom anna hårsvæve, fjellgulaks, seterfrytle, bråtestorr, ryllik, kattedot, småsmelle, fjellmarikåpe og blåklokke. Myrprege felt har mykje duskull, slåttestorr, torvull, molte, bjønnskjegg og myrfiol. Det vart og funne myrmaure og myrfrytle. I kantar veks det ein del skogstorkenebb.

Artsmangfald:

Det vart ikkje registrert raudlista artar. På den nordre teigen vart det registrert engvokssopp og skjørvokssopp, begge indikatorartar på ugjødsle naturbeitemark. Potensialet for sjeldsynte artar av beitemarksopp er stort. Fjellrapp vart funnen i nordre del, og kan tyde på innslag av kalk. Fleire av dei andre artane vitjar om intermediære høve. Karplantefloraen er ganske artsrik.

Framande artar:

Det er ikkje kjennskap til framande artar i lokaliteten.

Bruk, tilstand og påverknad:

Området vert beita av sau, hest og Aberdeen angus. Hest vert nytta til skjøtselsbeiting. Sauetalet har halde seg ganske stabilt dei siste åra. Attgroinga med einer og bjørk har auka vesentleg dei siste åra. Dei siste åra er det og komme opp nokre frøplanter av gran og furu. For 5-6 år sida vart det rydda svært mykje einer og bjørk i heile området, og noko rydding er elles utført etter dette. Stølsdrifta tok slutt på byrjinga av 1950-talet. Før var det beite med geit, sau og storfe. Stølane vart og vekselvis slått og beita annan kvart år, og dette kunne og vere tredje kvart år. På nordsida av den nordre stølen er det gamle dreneringsgrøfter, som viser at det har vore slått i området tidlegare. Det er lagt store stokkar i grøftene for å hindre dyr å dette oppi. Det er framleis ein del attgroing med småtre av bjørk i store deler av området, mest i søre delen, men og i kantsoner i nord. Rundt den øvre stølen er det litt oppslag av gjødselkrevjande artar, som markrapp og engsyre. Dette er berre i små felt, og skuldast truleg at dyra held seg mykje i einskilde område. Det er ikkje spor etter gjødsling på vegetasjonen. På grunn av omfattande rydding og beiting er hevdtilstand god for store deler av området. I følgje grunneigarar er det aldri gjødsla i området. Steinsetting av elvekanten på nordsida av svingen er gjort for 4-5 år sidan, då elva haldt på å grave ut grunnen under bygningane.

Skjøtsel og omsyn:

Det er svært viktig med framhald i beiting, og om mogleg bør beitepresset aukast litt. Grunneigar for den søre stølen har planar om å auke talet på storfe opp mot 10-11 dyr. Det bør ryddast meir av småbjørk og einer, og rydding/slått med ryddesag kan vurderast ein gong eller to for deler som har oppslag av røsslyng og vier.

Heilskapleg landskap:

Naturtypen ligg innanfor eit landskapsvernområde med store landskapsmessige verdiar.

Verdisetjing:

Lokaliteten får middles vekt på talet av habitatspesialistar (> 30), låg vekt på raudlisteartar, høg vekt på storleik og middels vekt på tilstand og hevd. Samla sett er lokaliteten vurdert til viktig.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtselsplan: 01.03.2016	UTFORMET AV: RUNE SØYLAND	FIRMA: ECOFAC T SØRVEST AS
-----------------------------------	------------------------------	-------------------------------

UTM (WGS 84, 32 N) Ø 379118 N 6604312	Gnr/bnr. 57/1 og 57/2	AREAL (nåværende): 10,7 + 5,3 daa	AREAL etter evt.restaurering:	Del av verneområde? Dyraheio LVO
--	--------------------------	--------------------------------------	-------------------------------	-------------------------------------

Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Olav Vettrhus 09.02.2016 og Jakob Vettrhus 22.02.2016	Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer) Telefon, epost, infoskriv fra SVR
---	---

MÅL:

Hovedmål for lokaliteten:

Ivareta et åpent stølsmiljø og naturbeitemarksområder ved hjelp av tradisjonell beiting og rydding

Konkrete delmål:

Ivareta naturbeitemarka med ekstensivt beitepress og nødvendig rydding

Øke areal av og bedre tilstand på naturbeitemark ved mer rydding av kantsoner

Ivareta hagemarkspregede område sør for lokaliteten ved tradisjonelt beite og plukkhogst

Tilstandsmål arter:

Opprettholde og bedre forholdene for habitatspesialister av karplanter, sopp og andre artsgrupper knyttet til gammel kulturmark

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

Bjørk og einer skal kun stå spredt i området

Tiltak settes inn raskt dersom problematiske ugrasarter etablerer seg på stølen

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa
<p><u>Beiting</u> Stølsområdene på begge stølene blir beita av flere slag beitedyr, og dette gir en svært god skjøtselsbeiting på stølene og omkringliggende områder. Begge grunneierne har sau, grunneier i sør har i tillegg Aberdeen angus og grunneier i nord har i perioder med seg hest som beiter i området. Beiting med flere dyreslag er svært gunstig for å holde beitene i god hevd, og hest og storfebeite motvirker tuedannelse og reduserer en del problemarter. Det er en del oppslag av frøplanter av bjørk, men dette har trolig sammenheng med ettervirkninger av omfattende rydding som er gjennomført de siste årene. Beitingen må de neste årene kombineres med årlig etterrydding av rønninger. Dersom oppslag av småbjørk vedvarer må beitepresset kanskje økes på sikt. Grunneier i sør har planer om å øke antallet av storfe, og dette vil gi økt beitepress i området. Det er viktig at beitepresset i området er moderat. For hardt beitepress kan gi mye tråkkskader og redusere mangfoldet av planter og sopp, mens for svakt beitepress vil føre til oppslag av bjørk, tuedannelse av sølvbunke og generell gjengroing. Beitedyra har mulighet til å gå på store arealer utenfor stølsvollene, og styring av beitetrykket bør på sikt vurderes i forhold til oppslag av småbjørk. Videreføring av sambeiting av flere dyreslag i området er svært viktig, og denne beiteformen ligger nær opptil historisk beitebruk.</p>	Årlig	17,2 daa
<p><u>Restaurering av naturbeitemark</u> Det er gjennomført omfattende rydding av bjørk og einer på begge stølsvollene de siste årene. Noe mer rydding kan være aktuelt i kantsoner, men det viktigste i en periode etter omfattende rydding er å fjerne småtrær av bjørk som kommer opp. Etter omfattende rydding kan lauvoppslaget være omfattende. Bruk av ryddesag er trolig enkleste måte å bekjempe lauvoppslaget. Rydding i juli setter nok trærne mest tilbake. Alt ryddet materiale bør fjernes fra området. Brenning på fast plass er bedre enn deponering. Rydding årlig vil trolig være nødvendig i flere år. Mer hogst av større bjørker i kantsonene kan på sikt være aktuelt. Det er ikke merket av spesielt hvor det må ryddes småtrær av bjørk, men for nordre eiendom gjelder dette særlig langs kantsonen av avgrensningen, mens det for søndre og lavestliggende område ser ut til å være noe mer jevnt med bjørkoppslag, særlig mot elva og på vestsida av hytta.</p>	Årlig	5 daa (15 timer?)
<p><u>57/1: ca. 5 daa ryddete felter der småbjørk må fjernes årlig</u></p>	Årlig	4 daa (12 timer?)
<p><u>57/2: ca. 4 daa ryddete felter der småbjørk må fjernes årlig</u></p>	Vurderes løpende	
<p>Tiltak mot eventuelle ugrasarter som dukker opp, som høymol, tistler etc. bør iverksettes umiddelbart dersom de oppdages. Per 2015 var det svært lite av problemarter på stølsvollene. Manuell bekjempelse bør tilstrebes av hensyn til artsmangfoldet i området.</p>		

UTSTYRSBEHOV:

Motorsag, ryddesag, greinsaks

OPPFØLGING:

Skjøtselsplanen skal evalueres innen, 5 år: 2020

Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Særlig interessant å registrere beitemarksopp på et seinere tidspunkt enn i 2015.

Tilskudd søkt år:

Søkt til:

Tilskudd tildelt år:

Tildelt fra:

Skjøtselsavtale parter:

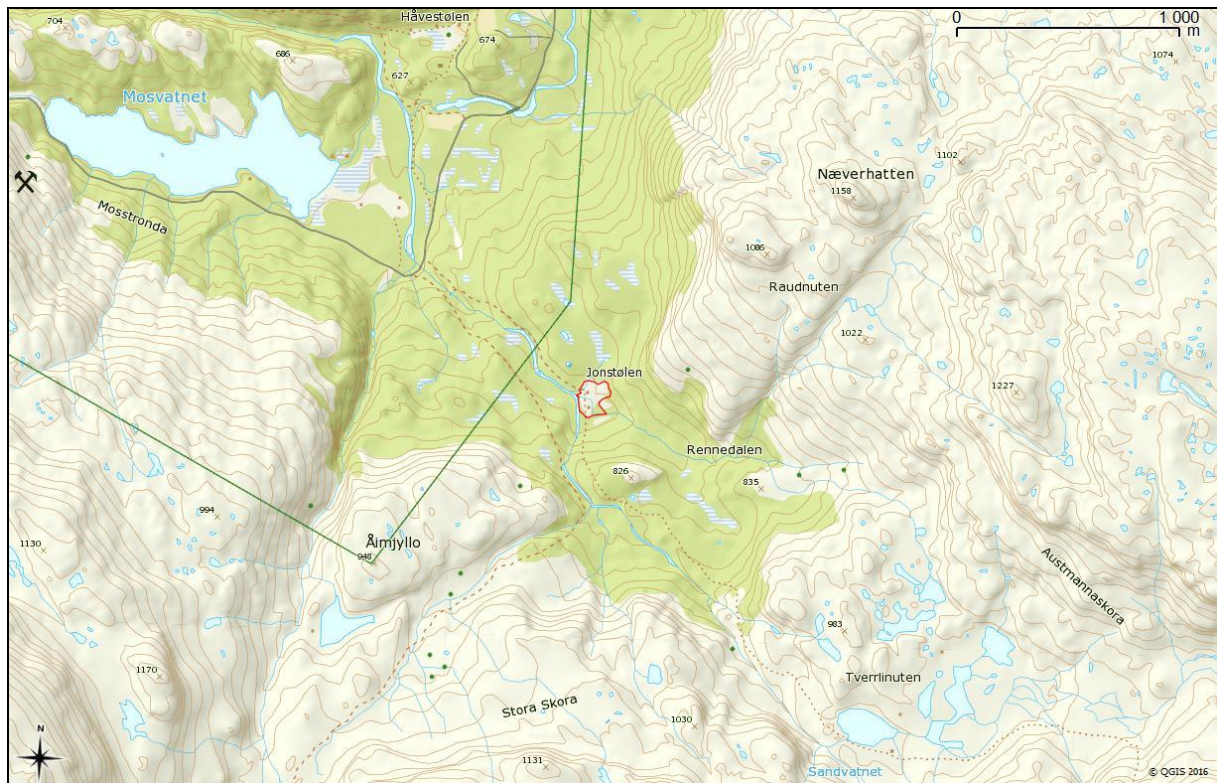
ANSVAR:

Olav Vetrhus og Jakob Vetrhus

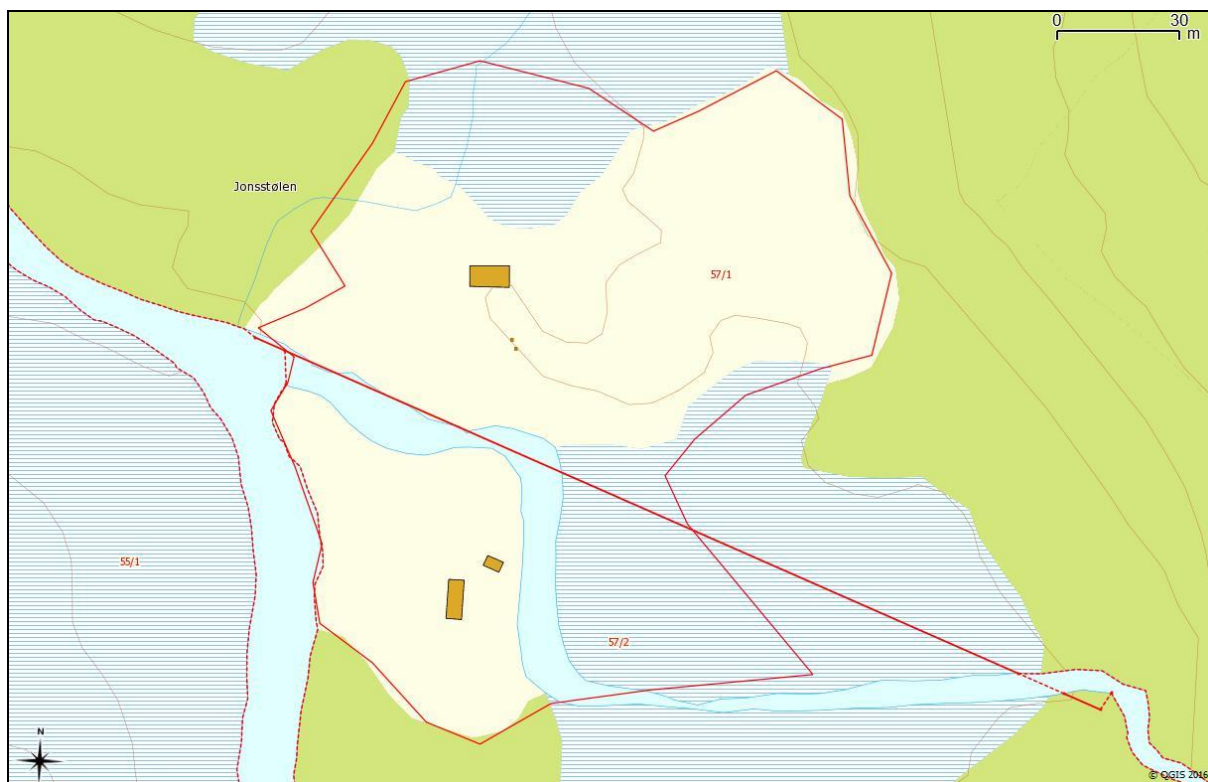
Kilder

Opplysninger fra grunneiere Olav Vetrhus (57/1) og Jakob Vetrhus (57/2)

Ortofoto/kart

Figur 1. Geografisk plassering av naturbeitemark på Jonstølen, i Dyrhaeio landskapsvernområde.

Figur 2. Avgrensning av naturtypen Naturbeitmark som registrert i august 2015. Eiendom 57/1 i nord og 57/2 i sør.

Figur 3. Samme avgrensning over ortofoto

Bilder

Figur 4. Nærbilde av fin naturbeitemarksvegetasjon med blåklokke, fjellmarikåpe, finnskjegg og hårsvæve på 57/1. Her var det også engvokssopp og skjørvokssopp.

Figur 5. Åpen naturbeitemark/myr på 57/2 på motsatt side av elva.

Figur 6. Oversikt mot 57/1 fra sørsida.

Figur 7. Kantskog sør for lokaliteten som har preg av hagemark

Figur 8. Naturbeitemark/myr på 57/2. På vestsida av hytta er det mye oppslag av småbjørk.

Figur 9. På elvebredden på 57/2 er det også mye oppslag av småbjørk. Erosjonssikring på nordsida av elva sees i bakkant av bildet.

Figur 10. Bjørkeoppslag i nordre kant av avgrensningen, på 57/1.

Figur 11. Gammel dreneringsgrøft på 57/2. Stokker er lagt i av hensyn til beitedyra.

Figur 12. Nærbilde av vegetasjon. Pågående restaurering av tradisjonell stølsbygning pågår.